

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย

ศุภชัย ต๊ะวิชัย*

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปภาพที่เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทยและวิเคราะห์ระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทยจากอุปลักษณะตามแนวทางการศึกษาทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน โดยศึกษาข้อมูลจากนวนิยายไทยที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๖ ผลการศึกษาพบว่า รูปภาพที่เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย มี ๑๒ ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะความร้อน อุปลักษณะของเหลว อุปลักษณะมนุษย์ อุปลักษณะสัตว์ อุปลักษณะพืช อุปลักษณะสี อุปลักษณะอาหาร อุปลักษณะโรค อุปลักษณะทรัพย์สิน อุปลักษณะปรากฏการณ์ธรรมชาติ อุปลักษณะสงคราม และอุปลักษณะวัตถุ ซึ่งอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์อารมณ์โกรธของผู้ใช้ภาษาไทย โดยแสดงผลจากกระบวนการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง กระบวนการถ่ายโยงความหมายแบ่งออกได้เป็น ๒ กระบวนการ คือ กระบวนการถ่ายโยงทางความหมายแบบภาวสัมพันธ์กับ กระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังพบว่า มโนทัศน์อารมณ์โกรธมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ร่างกาย สังคม และวัฒนธรรม

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Conceptual Metaphors of Anger in Thai

Supachai Tawichai

Abstract

This article aims at analyzing the conceptual Metaphors of Anger in Thai language and the conceptual system of Thai people in selected Thai novels published during 1999–2003. The results of this study are as follows: there are 12 kinds of conceptual metaphors of Anger in Thai language; Heat, Fluid, Human, Animal, Plant, Color, Food, Illness, Resource, Natural Phenomenon, War and Material metaphors. The conceptual systems of Thai people are reflected in these conceptual metaphors by the process of Semantic Mappings between source domain and target domain of meanings. The process consists of Ontological and Epistemic Correspondences. Besides, it is found that the fundamental basis of Thai concepts of Anger is from bodily, social and cultural experiences.

ความเป็นมาของปัญหา

ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน รวมทั้งถ่ายทอดประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมผ่านกระบวนการในการสื่อสาร ศิลปะในการสร้างสรรค์ทางภาษาเพื่อใช้ในการสื่อสารนั้น ภาษายาอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้เพื่อเพิ่มสีสันให้ภาษามีชีวิตชีวา และอธิบายภาษาเพื่อให้เห็นภาพพจน์ได้อย่างชัดเจนก็คือ ภาษายาที่เรียกว่า “อุปลักษณ” (Metaphor)

อุปลักษณ์ หมายถึง รูปภาษาที่ใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งการศึกษาอุปลักษณ์ที่ผ่านมานั้นได้จัดอุปลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาษาเชิงโวหาร (Figure of speech) โดยมุ่งเน้นการแสดงอัจฉริยภาพทางภาษาของกวีเป็นสำคัญ อุปลักษณ์ในลักษณะนี้จะพิจารณาโครงสร้างคำเชื่อมที่นำมาเปรียบเทียบ โดยเขียนเป็นสมการได้ดังนี้ A is B (A เป็น B) Ullmann (1962) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับอุปลักษณ์ว่าเป็นการขยายความหมายของคำออกไปจากความหมายตรง โดยการพิจารณาว่ารูปภาษาใดเป็นอุปลักษณ์หรือไม่นั้นจะพิจารณาจากการปรากฏร่วมกันของคำแสดงการเปรียบเทียบกับรูปภาษาที่นำมาใช้เปรียบเทียบ โดย Ullmann (1962 : 212-218) ได้แบ่งโครงสร้างของอุปลักษณ์ออกเป็น ๒ ส่วน คือ สิ่งที่ถูกเปรียบ (Tenor) และแบบเปรียบ (Vehicle) กล่าวคือ สิ่งที่ถูกเปรียบ หมายถึง ความคิดที่ต้องการนำเสนอหรือเนื้อหาที่นำมาเปรียบเทียบ ส่วนแบบเปรียบ หมายถึง รูปภาษาที่ใช้เปรียบเทียบเพื่อสื่อให้เห็นถึงความคิดที่นำเสนอ ดังตัวอย่างประโยคที่ว่า “Life is a waking shadow” สิ่งที่ถูกเปรียบ คือ Life ส่วน แบบเปรียบ คือ walking shadow ภาษาไทยได้ใช้โครงสร้างทางภาษาในลักษณะนี้เช่นกัน โดยเขียนสมการได้ว่า ก (เป็น, คือ, เสมอ, เท่า) ข เช่น ปัญญาคือดาบผู้ตัดสิน สิ่งที่ถูกเปรียบ คือ ปัญญา แบบเปรียบ คือ ดาบ เป็นต้น

นอกจากการศึกษาอุปลักษณ์ตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับอุปลักษณ์ในลักษณะที่โยงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับระบบความคิดของมนุษย์ซึ่งผู้ที่บุกเบิกการศึกษาอุปลักษณ์ในลักษณะนี้คือ George Lakoff และ Mark Johnson เขียนตำราที่ชื่อว่า “Metaphor We Live By” (1980) โดยได้กล่าวถึงอุปลักษณ์ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบความคิด และเกิดขึ้นกับการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นอยู่ในรูปของการเปรียบเทียบเป็นอุปลักษณ์อย่างหนึ่งที่เรียกว่า “อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์” (conceptual metaphor) ซึ่งอุปลักษณ์ดังกล่าวนี้มีสัมพันธ์กับระบบความคิดของผู้ใช้ภาษา อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์จะเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นธรรมชาติ และเกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ของผู้ใช้ภาษา ดังตัวอย่างรูปภาษาที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับเวลาของผู้พูดภาษาอังกฤษพบว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับเวลาเป็นเงินทอง (TIME IS A MONEY) ดังนี้

You're wasting my time.

This gadget will save you hours.

How do you spend your time these days?

That flat tire cost me an hour.

You don't use your time profitably.

Lakoff & Johnson (1980 : 7-8)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นรูปภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวอเมริกันที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ ซึ่งตามแนวทางการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ รูปภาษาดังกล่าวเกิดการถ่ายโยงความหมาย (Mappings) ระหว่างวงความหมายหนึ่งไปสู่อีกวงความหมายหนึ่ง กล่าวคือ คำว่า *wasting, save, spend, cost, use* และ *profitably* ล้วนจัดอยู่ในวงความหมาย (semantics domain) ของเงินทอง ซึ่งจัดอยู่ในวงความหมายต้นทาง (source domain) และเกิดการถ่ายโยงความหมายไปยังวงความหมายปลายทาง (target domain) คือ *time* และ *hour* โดยปกติรูปภาษาดังกล่าวจะปรากฏร่วมกันกับรูปภาษาที่เกี่ยวกับเงินทอง แต่ในที่นี้ผู้ใช้ภาษาได้นำเอารูปภาษาดังกล่าวมาใช้กับเวลา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่ามีมโนทัศน์เกี่ยวกับเวลาเป็นเงินทอง

งานของ Lakoff & Johnson ได้ส่งผลต่อการศึกษาลักษณะในสมัยต่อมา ดังตัวอย่างการศึกษาของ Kövecses (1986) ได้ศึกษารูปภาษาที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ โดยนำเอาแนวคิดการศึกษาลักษณะเชิงมโนทัศน์ของ Lakoff & Johnson (1980) มาเป็นแนวทางในการศึกษาอารมณ์ ผลที่ได้พบว่ารูปภาษาที่เป็นอารมณ์ต่างๆ ของมนุษย์สามารถสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาในสังคมได้ นอกจากนี้ Kövecses ยังได้พิจารณาความสัมพันธ์ของภาษาในระดับการถ่ายโยงทางความหมายซึ่งพบว่าการถ่ายโยงทางความหมายในระดับมโนทัศน์นั้นสามารถแบ่งความสัมพันธ์ออกเป็น ๒ แบบ คือ การถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์ (Ontological correspondence) และการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ (Epistemic correspondence) โดยการนำเอา

ความรู้ทางสาขาปรัชญามาอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวงความหมายต้นทางและวงความหมายปลายทางในลักษณะของธรรมชาติสรรพสิ่งหนึ่งซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติของอีกสรรพสิ่งหนึ่งอย่างเป็นเหตุเป็นผล

ดังนั้นเพื่อเป็นการขยายผลการศึกษาเกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในภาษาไทย ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย เนื่องจากการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทยนั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างเป็นระบบ และอารมณ์โกรธจัดเป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ที่ทุกชาติทุกภาษามีเหมือนกัน เพื่อจะนำผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าไปศึกษาเปรียบข้ามวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย และเพื่อวิเคราะห์ระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทยจากอุปลักษณ์ โดยนำแนวคิดการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ตามแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive theory) ของ Lakoff & Johnson (1980) Lakoff (1987) และ Kövecses (1986, 2000, 2002, 2005) มาใช้ในการวิเคราะห์อุปลักษณ์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาษาผู้เขียนได้สำรวจข้อมูลนวนิยายไทยที่ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ ๑ ระหว่างปี ๒๕๔๒-๒๕๔๖ จากบัตรรายการหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหอสมุดแห่งชาติ เพื่อเป็นตัวแทนของการใช้ภาษาไทย โดยผู้เขียนคัดรายชื่อนวนิยายที่มีชื่อตรงกันออก ผลปรากฏว่านวนิยายในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ มี ๔๐ เล่ม ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ มี ๔๔ เล่ม ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มี ๔๔ เล่ม ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มี ๓๙ เล่ม และ ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ มี ๔๔ เล่ม รวมจำนวนทั้งสิ้น ๒๑๑ เล่ม ผู้เขียนได้คัดเลือกนวนิยายที่เป็นตัวแทนของการใช้ภาษามาวิเคราะห์โดยคิดค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๑๐ ของนวนิยายแต่ละปี ได้จำนวนเฉลี่ยปีละ ๔ เล่ม สรุปข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งสิ้น ๒๐ เล่ม

ดังนี้ พ.ศ. ๒๕๔๒ ดอกส้มสีทอง ได้เงาตะวันตก ใบหน้าอื่น ห้องสีน้ำเงิน พ.ศ. ๒๕๔๓ ผู้ดีเยาวราช ลางลิขิต เส้นทางที่ว่างเปล่า อลหม่านล้านเจ็ด พ.ศ. ๒๕๔๔ ดาวหลงฟ้า ภูมาสี่เงิน เรือนไม้สี่เบจ สะใภ้ไร้ศักดิ์นา อะไจะดีไปกว่านี้ พ.ศ. ๒๕๔๕ จันทรข้ามคืน บุชบาสามช่า พรายปรารณา ลับแลลายเมฆ และ พ.ศ. ๒๕๔๖ เสือ กุหลาบเล่นไฟ เจ้านายวัยกระเตาะ ไฟในวายุ

การคัดเลือกข้อมูล ผู้เขียนได้พิจารณาจากสถานการณ์ต้นแบบและปฏิกริยาต้นแบบอารมณ์โกรธตามแนวคิดของ Wierzbicka (1992) มาประยุกต์เพื่อหาคุณสมบัติที่เป็นต้นแบบ (prototypical properties) ของอารมณ์โกรธในภาษาไทย ผลที่ได้พบว่า คุณสมบัติที่เป็นต้นแบบในภาษาไทยมีคุณสมบัติที่เป็นต้นแบบ ๕ คุณสมบัติ ได้แก่ <อารมณ์> <ความรู้สึกภายใน> <ไม่พอใจ> <รุนแรง> และ <ก้าวร้าว> ซึ่งคุณสมบัติต้นแบบดังกล่าวนี้พบว่าคำแสดงอารมณ์โกรธในภาษาที่มีคุณสมบัติที่ตรงกับคุณสมบัติที่เป็นต้นแบบพบจำนวน ๒๐ คำ ได้แก่ โกรธ, โกรธเกรี้ยว, ชัดเคืองใจ, ชิง, ชิงโกรธ, ชุนเคือง, คั่งแค้น, เคียดแค้น, เคือง, แค้น, แค้นใจ, เจ็บแค้น, เจ็บใจ, ชุนเฉียว, เตือดดาล, โทสะ, โมโห, ไม่พอใจ, หงุดหงิด และอาฆาต เมื่อคำแสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทยปรากฏร่วมกับคำใดๆ ผู้เขียนจะนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์โดยไม่คำนึงถึงโครงสร้างทางภาษาซึ่งอาจจะมีความเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบหรือไม่ก็ได้ หลังจากนั้นนำข้อมูลมาบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ โดยมีรายละเอียดข้อมูล ดังตัวอย่าง (ใบหน้าอื่น, ๒๕๔๒ : ๕๑) ในหน้าอื่น หมายถึง ชื่อหนังสือ ๒๕๔๒ หมายถึง ปีที่พิมพ์ และ ๕๑ หมายถึง หน้าที่พบข้อมูล

อนึ่ง บทความฉบับนี้ได้ผู้เขียนได้ใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ดังนี้

➡ ให้แสดงการถ่ายโยงความหมายระหว่างวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง

—— ใช้ขีดเส้นใต้ตัวอย่างคำที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์

===== ใช้ขีดเส้นใต้ตัวอย่างคำแสดงอารมณ์โกรธ

—— ใช้ขีดเส้นใต้ตัวอย่างคำที่แสดงการถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์และการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธ

ผู้เขียนได้จำแนกประเภทตามวงความหมาย (Semantic domain) ซึ่งวงความหมาย หมายถึง ขอบเขตความหมายของรูปภาษา ประกอบด้วยวงความหมายต้นทาง (Source domain) หมายถึง ขอบเขตความหมายของรูปภาษาก่อนนำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบ (ส่วนใหญ่มักจะเป็นรูปธรรม) และวงความหมายปลายทาง (target domain) หมายถึง ขอบเขตความหมายของรูปภาษาที่เกิดขึ้นหลังจากเปรียบเทียบแล้ว (ส่วนใหญ่มักจะเป็นนามธรรม)

ผลที่ได้จากการศึกษาพบอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทยมี ๑๒ ประเภท ดังนี้

๑. อุปลักษณะความร้อน

อุปลักษณะไฟ หมายถึง รูปภาษาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “ความร้อน” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับความร้อนมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ เช่น ลักษณะ/อาการของไฟ อุณหภูมิของสรรพสิ่งที่ร้อน เป็นต้น ดังตัวอย่าง

(๑) เยนหลังจมนอยู่กับเพลิงแค้นที่ลุกไหม้อยู่ในใจจนผ่ายผอม

(ดอกส้มสีทอง, ๒๕๔๒ : ๓๐๐)

ตัวอย่าง (๑) คำแสดงอารมณ์โกรธคือคำว่า “แค้น” ซึ่งหมายถึง “โกรธเจ็บใจ อยู่ไม่หาย เช่น แค้นใจ แค้นเคือง” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๒๖๕) ในบริบทนี้ อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “เพลิง” “ลุก” และ “ไหม้” ตามลำดับ อธิบายได้ดังนี้

คำว่า “เพลิง” หมายถึง “ไฟ” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๘๐๐)

คำว่า “ลุก” หมายถึง “ไหม้โพล่งขึ้น” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๐๑๙) และ

คำว่า “ไหม้” หมายถึง “ติดเชื้อไฟ, ลุก, เผา (ใช้แก่ไฟหรือความร้อน) ถูกความร้อนจนเกรียมหรือจนเป็นถ่าน” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๓๑๙)

ทั้งสามคำเมื่อปรากฏร่วมกันในตัวอย่างข้างต้น หมายถึง อารมณ์แค้นที่แผ่ขยายไปอย่างรวดเร็ว คำว่า “เพลิง” “ลุก” และ “ไหม้” ต่างเป็นคำที่จัดอยู่ในวงความ

หมายของความร้อน แสดงอาการของไฟที่ลุกกลามอยู่ การนำคำทั้งสามมาใช้แสดง อารมณ์โกรธร่วมกับคำแสดงอารมณ์โกรธคือ คำว่า “แค้น” เป็นการเปรียบเทียบ อารมณ์โกรธกับอาการของไฟ ดังนั้น คำว่า “เพลิง” “ลุก” และ “ไหม้” ในที่นี้เป็น อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงการเพิ่มอารมณ์โกรธที่รุนแรงและรวดเร็วเป็นอุปลักษณะ เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะความร้อน

๒. อุปลักษณะของเหลว

อุปลักษณะของเหลว หมายถึง รูปภาพาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “ของเหลว” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับของเหลวมาใช้ใน เิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๒) ดวงตาเขาบรรจด้วยความผิดหวังและเจ็บแค้นเต็มเปี่ยม

(พราयปรารภนา, ๒๕๔๕ : ๓๒๒)

ตัวอย่าง (๒) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “เต็มเปี่ยม” คำว่า “เต็ม” หมายถึง “มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบรรจุอยู่จนไม่มีที่ว่าง, ไม่พร่อง” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๔๗๔) ส่วนคำว่า “เปี่ยม” หมายถึง “เต็มถึงขอบ, เกือบจะล้น” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๗๑๕) “เต็มเปี่ยม” เมื่อปรากฏในบริบทนี้หมายถึง การแสดงความไม่พอใจอย่างเต็มที่ที่ “เต็มเปี่ยม” จัดอยู่ในวงความหมายของของเหลว แสดงสภาพของของเหลวที่บรรจุใน ภาชนะเกือบจะล้น การนำคำดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธร่วมกับคำแสดงอารมณ์ โกรธ คือคำว่า “เจ็บแค้น” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับการบรรจุของเหลวใน ภาชนะ ดังนั้น คำว่า “เต็มเปี่ยม” ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงปริมาณของ อารมณ์โกรธเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะของเหลว

๓. อุปลักษณะมนุษย์

อุปลักษณะมนุษย์ หมายถึง รูปภาพาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “มนุษย์” ซึ่ง เป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับมนุษย์มาใช้ในเชิง

เปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ อึ้ง อุปลักษณะมนุษย์ที่แสดงอารมณ์โกรธในบทความฉบับนี้พบ ๒ ลักษณะ คือ อวัยวะร่างกายมนุษย์ และผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์ ซึ่งนำมาใช้แสดงอารมณ์โกรธ ดังนี้

๓.๑ อวัยวะร่างกายมนุษย์

อุปลักษณะอวัยวะร่างกายมนุษย์ หมายถึง รูปภาพที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “อวัยวะร่างกายมนุษย์” โดยนำมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ การนำเอาคำที่อยู่ในวงความหมายของมนุษย์มาเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธนั้นอาจจะเป็นสภาพของอวัยวะร่างกายมนุษย์ อาการของอวัยวะร่างกายมนุษย์ และสีของอวัยวะร่างกายมนุษย์ ซึ่งสภาพ อาการ และสี จะต้องมีความสาเหตุมาจากอารมณ์โกรธหรือปรากฏร่วมกับคำแสดงอารมณ์โกรธเท่านั้น ดังตัวอย่าง

(๓) เรยาดลันเข้าไปกลางวง หน้าแดงก่ำด้วยฤทธิ์โมโห

(ดอกส้มสีทอง, ๒๕๔๒ : ๕๖)

ตัวอย่าง (๓) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์คือคำว่า “หน้าแดงก่ำ” คำว่า “หน้า” หมายถึง ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๒๔๖) “แดง” หมายถึง “สีอย่างสีแดงหรือสีชาด” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๔๒๗) ส่วน “ก่ำ” เป็นคำขยาย หมายถึง “สูงใส, เข้ม, จัด, (มักใช้แก่สีแดงหรือทองที่สูง)” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๒๐) ดังนั้น แดงก่ำ หมายถึง สีแดงจัด สีแดงเข้ม หรือสีแดงมาก เป็นต้น เมื่อ “โมโห” ปรากฏร่วมกับ “หน้าแดงก่ำ” ในบริบทนี้ หมายถึง อาการแสดงความไม่พอใจอย่างมากจนทำให้ใบหน้ามีสีแดงก่ำ เมื่อเกิดความโกรธขึ้นมาร่างกายจะร้อนและมีแรงดันภายในทำให้เลือดเกิดการไหลเวียนขึ้นสู่ใบหน้าซึ่งเป็นการอย่างหนึ่งเมื่อเกิดความโกรธ ดังนั้น มนุษย์จึงนำเอาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงสีหน้านี้อธิบายโดยการเปรียบเทียบหมายถึงอารมณ์โกรธ ดังนั้น “หน้าแดงก่ำ” ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอาการโกรธจัดเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะมนุษย์

๓.๒ ผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์

อุปลักษณะผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์ หมายถึง รูปภาษาที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบ โดยนำเอาคำที่อยู่ในวงความหมายผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์มาใช้ในการเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ เหมือนอารมณ์โกรธเป็นผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์ ดังตัวอย่าง

(๔) ลุนน้อมหันไปดุเสียงเขียว

(เรือนไม้สี่เปจ, ๒๕๔๔ : ๒๓๗)

ตัวอย่าง (๔) คำแสดงอารมณ์โกรธในปริบทนี้ไม่ปรากฏอย่างชัดเจน แต่อาศัยการพิจารณาจากบริบทจะเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวถึงความโกรธ โดยพิจารณาจากรูปภาษาที่เป็นอุปลักษณะผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์ที่แสดงอารมณ์โกรธ ในปริบทนี้คือคำว่า “เสียง” และ “เขียว” คำว่า “เสียง” หมายถึง “สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยหู” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๒๔๕) ส่วนคำว่า “เขียว” หมายถึง “มีสีอย่างสีใบไม้สด” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๒๐๔) ดังนั้นถ้าพิจารณาจากความหมายตรงของคำว่า “เสียงเขียว” จะหมายถึง เสียงที่มีสีเขียว ซึ่งในความเป็นจริงนั้นเป็นไปได้ คำว่า “เสียงเขียว” ถือว่าเป็นอุปลักษณะแสดงอารมณ์โกรธอย่างหนึ่ง เมื่อปรากฏในปริบทนี้หมายถึง การแสดงความโกรธด้วยการทำเสียงที่แสดงถึงอารมณ์โกรธ โมโห หรือไม่พอใจ “เสียงเขียว” จัดอยู่ในวงความหมายของผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์ แสดงอาการเปล่งเสียงด้วยความไม่พอใจ การนำคำดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธ ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ประเภทอุปลักษณะมนุษย์

๔. อุปลักษณะสัตว์

อุปลักษณะสัตว์ หมายถึง รูปภาษาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “สัตว์” ซึ่งเป็นคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสัตว์มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ โดยนำคำที่อยู่ในวงความหมายของสัตว์มาเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๕) “นี่เธอคิดจะรุมฉันหรือ” พรพิมลคำรามด้วยความโกรธ

(กฤษณาเล่นไฟ, ๒๕๔๖ : ๖๑)

ตัวอย่าง (๕) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์คือคำว่า “คำราม” ซึ่งหมายถึง “ทำเสียงขู่” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๒๕๑) เมื่อปรากฏร่วมกันในบริบทนี้จะหมายถึง การแสดงความขุ่นเคืองใจอย่างแรงหรือไม่พอใจอย่างแรงโดยการแสดงเสียงขู่คล้ายพฤติกรรมก้าวร้าวของสัตว์ออกมา “คำราม” เป็นคำที่จัดอยู่ในวงความหมายของสัตว์ แสดงอาการทำเสียงขู่ การนำคำว่า “คำราม” มาใช้แสดงอารมณ์โกรธเป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับอาการคำรามของสัตว์ ดังนั้น “คำราม” ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงอาการโกรธด้วยการทำเสียงขู่เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะสัตว์

๕. อุปลักษณะพืช

อุปลักษณะพืช หมายถึง ภาษารูปภาพที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “พืช” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับพืชมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๖) รัชชยอมรับว่าเขาทั้งรักทั้งแค้นศอววรรษ แต่ความแค้นมีมากกว่าและฝังรากยังลึกเกินกว่าจะลืมได้

(เส้นทางที่ว่างเปล่า, ๒๕๔๓ : ๒๙)

ตัวอย่าง (๖) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “ราก” ซึ่งหมายถึง “ส่วนของต้นไม้ ตามปกติอยู่ในดิน มีหน้าที่ดูดอาหารเลี้ยงลำต้น” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๙๔๖) รากถือว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของต้นไม้ปกติจะอยู่ในดินซึ่งแสดงถึงสิ่งที่อยู่ภายใน คำว่า “ราก” เมื่อปรากฏร่วมกันกับคำแสดงอารมณ์โกรธในบริบทนี้ หมายถึง การแสดงอารมณ์โกรธ อาฆาต พยาบาทอย่างรุนแรง เนื่องจากเป็นอารมณ์โกรธที่อยู่ในระดับลึกภายในจิตใจ “ราก” เป็นคำที่จัดอยู่ในวงความหมายของพืช แสดงอาการของ

พืชที่ฝังแน่นอยู่ในดิน การนำคำดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธคือคำว่า “แค้น” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับส่วนประกอบของพืช ดังนั้น “ราก” ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงอารมณ์โกรธในลักษณะที่อยู่ภายในจิตใจและยากจะลืมความรู้สึกนั้น เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะพืช

๖. อุปลักษณะสี

อุปลักษณะสี หมายถึง รูปภาพาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “สี” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสี มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ จากการศึกษาพบว่าคำที่จัดอยู่ในวงความหมายของสีที่นำมาใช้เป็นอุปลักษณะแสดงอารมณ์โกรธได้แก่ สีแดง สีแดงอมม่วงและสีชมพู ซึ่งเกิดขึ้นกับ “หน้า” โดยผู้เขียนได้กล่าวไปแล้วในอุปลักษณะมนุษย์ เหตุที่ผู้เขียนจัดให้อยู่ในกลุ่มของอุปลักษณะมนุษย์ เนื่องจากรูปภาพาดังกล่าวมีคุณสมบัติที่เกี่ยวกับอุปลักษณะมนุษย์มากกว่าการแสดงสี ส่วนอื่นๆ ที่พบว่าแสดงถึงอารมณ์โกรธของมนุษย์คือ “สีเขียว” ซึ่งปรากฏกับ “เสียง” ในคำว่า “เสียงเขียว” ผู้เขียนพิจารณาแล้วว่ามีมีความเกี่ยวข้องกับอุปลักษณะมนุษย์ เนื่องจากเสียงเป็นผลผลิตจากอวัยวะร่างกายมนุษย์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้ออุปลักษณะมนุษย์

สำหรับอุปลักษณะสีที่แสดงถึงความโกรธ ได้แก่คำว่า เข้ม และ จาง ซึ่งคำทั้งสองนี้ไม่ได้แสดงถึงสีโดยตรง แต่จัดอยู่ในวงความหมายของสีที่แสดงปริมาณความมากน้อยของสี ดังตัวอย่าง

- (๗) ครั้งหนึ่งนางเคยรักผู้ชายคนนี้หมดหัวใจและเดี๋ยวนี้ก็ยังรักอยู่ไม่เจิดจาง
เพียงแต่มันปนด้วยสีของความแค้นมันจึงได้เข้มขึ้น

(สละไม้ไผ่คักคินา, ๒๕๔๔ : ๔๑๖)

ตัวอย่าง (๗) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “สีเข้ม” คำว่า “สี” หมายถึง “ลักษณะของแสงสว่างปรากฏแก่ตาให้เห็นเป็นสีขาว ดำ แดง เขียว เป็นต้น”

(ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๘๔๖) ส่วนคำว่า “เข้ม” หมายถึง แรกกล้า, แก่, จัด (มักใช้แก่สีและรส เช่น สีเข้ม) (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๙๙) เมื่อ “เข้ม” ปรากฏร่วมกันกับ “ความแค้น” ในบริบทนี้ หมายถึง อารมณ์โกรธที่ฝังแน่นอยู่ในใจด้วยความรุนแรงมากขึ้น “สี” และ “เข้ม” ต่างเป็นคำที่จัดอยู่ในวงความหมายของสีแสดงปริมาณของสีที่เข้มขึ้นหรือแก่ การนำคำทั้งสองมาใช้แสดงอารมณ์โกรธคือคำว่า “แค้น” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับความเข้มของสี ดังนั้น “เข้ม” ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงปริมาณของอารมณ์โกรธที่รุนแรงเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะสี

๗. อุปลักษณะอาหาร

อุปลักษณะอาหาร หมายถึง รูปภาพาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “อาหาร” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับอาหารมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๘) เธอรุนแรงเกินไป และนายจิมก็เพ็งกลายเป็นกระโถนให้เธอทุ้มอารมณ์
บุดเน่าที่ระงับไว้นานเข้าไ้

(ลัปแลลายเมฆ, ๒๕๔๕ : ๑๓๔)

ตัวอย่าง (๘) คำแสดงอารมณ์โกรธในตัวอย่างนี้ไม่ปรากฏเด่นชัด แต่อาศัยจากการพิจารณาจากบริบทแสดงให้เห็นว่ากำลังอยู่ในภาวะของอารมณ์โกรธ คือ จากอารมณ์ปรกติเปลี่ยนเป็นอารมณ์บุดเน่า ในบริบทนี้อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “อารมณ์บุดเน่า” คำว่า “อารมณ์” หมายถึง “ความรู้สึกทางใจที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้า” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๓๖๗) “บุด” หมายถึง “มีรสเปรี้ยวและมีกลิ่นเหม็นเปรี้ยวแสดงว่าเสีย (ให้แก่อาหาร) เช่น ข้าวบุด แกงบุด” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๖๓๔) ส่วนคำว่า “เน่า” หมายถึง “เสียและมีกลิ่นเหม็น” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๕๙๖) เมื่อ “อารมณ์” ปรากฏร่วมกันกับ “บุดเน่า” ในคำว่า “อารมณ์บุดเน่า” ในบริบทนี้หมายถึง อารมณ์ไม่ดีอย่างมากหรือโกรธจัด “บุด” และ “เน่า” ต่างเป็นคำที่จัดอยู่ในวง

ความหมายของอาหาร แสดงสภาพของอาหารที่นำมารับประทานไม่ได้ โดยการนำคำทั้งสองมาไว้แสดงอารมณ์โกรธคือ “อารมณ์บูด” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับสภาพของอาหารที่เน่าเสีย ดังนั้น คำว่า “บูดเน่า” ในที่นี้จึงเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงอารมณ์โกรธจัดหรือโกรธมากเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะอาหาร

๘. อุปลักษณะโรค

อุปลักษณะโรค หมายถึง รูปภาพาษาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “โรค” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับโรคมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๙) หมอนั่นอาจะคั่งแค้นเขาแทบบ้าที่ไปขวางโอกาสงามในครั้งนั้นเอาไว้

(ไพบูลย์, ๒๕๔๖ : ๑๓๐)

ตัวอย่าง (๙) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “บ้า” ซึ่ง หมายถึง “เสียสติ, วิกจริต, สติสิ้นเพื่อน, หลงใหลหรือมัวเมาในสิ่งนั้นๆ จนผิดปรกติ” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๖๑๙) เมื่อ “คั่งแค้น” ปรากฏร่วมกันกับ “บ้า” ในบริบทนี้ หมายถึง อาการโกรธเจ็บแค้นจนแทบเป็นบ้า “บ้า” จัดอยู่ในวงความหมายของโรค ซึ่งเป็นอาการอย่างหนึ่งของโรคทางจิต แสดงอาการวิกจริต การนำคำดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธคือคำว่า “คั่งแค้น” ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับอาการของโรคทางจิต ดังนั้น คำว่า “บ้า” ในที่นี้จึงเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงอารมณ์โกรธซึ่งอัดแน่นอยู่ในใจเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะโรค

๙. อุปลักษณะทรัพย์สิน

อุปลักษณะทรัพย์สิน หมายถึง รูปภาพาษาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “ทรัพย์สิน” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับทรัพย์สินมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๑๐) บัดนี้ ปีนได้มาอยู่ในมือของพนัสแล้ว แผนการที่คิดไว้เสร็จไปอีกหนึ่งตอน ที่เหลือนั้นคือหนี้แค้นที่ต้องชำระให้หมดสิ้น ไม่เช่นนั้นพนัสไม่อาจนอนหลับตาได้สนิท

(เส้นทางที่ว่างเปล่า, ๒๕๔๓ : ๑๔๘)

ตัวอย่าง (๑๐) อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ได้แก่คำว่า “หนี้” และ “ชำระ” สามารถอธิบายได้ดังนี้ คำว่า “หนี้” หมายถึง “เงินที่ผู้หนึ่งติดค้างอยู่จะต้องให้แก่อีกผู้หนึ่ง” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๒๕๑) ส่วนคำว่า “ชำระ” หมายถึง “สะสาง, ใช้ในคำว่าชำระหนี้” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๓๖๒) เมื่อ “หนี้” และ “ชำระ” ปรากฏร่วมกันกับ “แค้น” ในถ้อยคำที่ว่า “หนี้แค้นที่ต้องชำระ” ในบริบทนี้ หมายถึง อารมณ์โกรธแค้นเหมือนกับการเป็นหนี้สินที่สามารถชำระหนี้ให้หายไปได้ “หนี้” และ “ชำระ” ซึ่งต่างก็จัดอยู่ในวงความหมายของทรัพย์สิน แสดงอารมณ์โกรธเป็นทรัพย์สินสามารถที่จะยึดหรือคืนได้ การนำคำดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธคือคำว่า “แค้น” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับหนี้สินที่สามารถชำระได้ ดังนั้น คำว่า “หนี้ และ ชำระ” ในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่แสดงอารมณ์โกรธเป็นสิ่งที่มีความสามารถชดใช้ ชำระหรือใช้จ่ายได้เหมือนทรัพย์สินที่มีค่า ดังนั้น ภาษาดังกล่าวในที่นี้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณะทรัพย์สิน

๑๐. อุปลักษณะปรากฏการณ์ธรรมชาติ

อุปลักษณะปรากฏการณ์ธรรมชาติ หมายถึง ภาษาดังกล่าวจัดอยู่ในวงความหมายของ “ปรากฏการณ์ธรรมชาติ” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับหรือสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ธรรมชาติมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธดังตัวอย่าง

(๑๑) มันคงกินเวลาไม่ก่นาที่นักหรรอก ที่พายุแห่งความฉุนเฉียวของเธอ
ค่อยสงบลง

(ได้เงาตะวัน, ๒๕๔๒ : ๒๐๗)

ตัวอย่าง (๑๑) อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์คือคำว่า “พายุ” หมายถึง “ลมแรง” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๗๘๔) เมื่อปรากฏร่วมกันในบริบทนี้ หมายถึง อารมณ์ จุนเจียวรุนแรง โมโหร้าย โกรธอย่างมาก “พายุ” จัดอยู่ในวงความหมายของ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ แสดงอาการของลมที่มีกำลังแรงมากกว่าลมทั่วไป การนำคำ ดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธ คือคำว่า “ความจุนเจียว” เป็นการเปรียบเทียบ อารมณ์โกรธกับกำลังแรงลม ดังนั้น คำว่า “พายุ” ในที่นี้เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ แสดงความรุนแรงหรือระดับความโกรธในปริมาณที่มากเป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณ์ปรากฏการณ์ธรรมชาติ

๑๑. อุปลักษณ์สังคราม

อุปลักษณ์สังคราม หมายถึง รูปภาพาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “สังคราม” ซึ่งเป็นการนำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสังครามมาใช้ใน เิงเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๑๒) เรยาไม่รู้หล่อนอยู่เพียงอย่างเดียวยว่ามันเราร้อนทรมานอย่างนาโมโห
แต่หล่อนต้องเอาชนะมันให้ได้

(ดอกส้มสีทอง, ๒๕๔๒ : ๒๐๔)

ตัวอย่าง (๑๒) อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์คือคำว่า “เอาชนะ” คำว่า “เอาชนะ” หมายถึง “ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งแพ้” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๓๙๕) เมื่อ “โมโห” ปรากฏร่วมกันกับ “เอาชนะ” ในบริบทนี้ หมายถึง ทำให้อารมณ์โกรธหายไป “เอาชนะ” จัดอยู่ในวงความหมายของสังครามแสดงการทำให้อีกฝ่ายแพ้ การนำคำดังกล่าวมาใช้ แสดงอารมณ์โกรธคือคำว่า “โมโห” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับการต่อสู้เพื่อที่ จะชนะ ดังนั้น “เอาชนะ” ในที่นี้เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่แสดงการต่อสู้เพื่อที่ จะชนะกับอารมณ์โกรธ เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณ์ สังคราม

๑๒. อุปลักษณ์วัตถุ

อุปลักษณ์วัตถุ หมายถึง รูปภาพาที่จัดอยู่ในวงความหมายของ “วัตถุ” ซึ่งเป็นการ นำคำหรือถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับวัตถุมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับ อารมณ์โกรธ ดังตัวอย่าง

(๑๓) “แต่ปลิวลมก็เป็นคนดี มีเมตตาโดยตลอด ตอนนี่วางความโกรธ
ความแค้นเอาไว้ก่อนไม่ได้หรือ เมื่อมีจังหวะ เราค่อยสะสางเรียกคืน
กลับจะงดงามกว่า”

(สะใภ้ไร้ศักดิ์นา, ๒๕๔๔ : ๒๓๖)

ตัวอย่าง (๑๓) อุปลักษณเชิงมโนทัศน์คือคำว่า “วาง” หมายถึง “ทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งพ้นจากมือหรือปาเป็นต้น ด้วยอาการกิริยาต่างๆตามที่ต้องการ” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๐๖๕) เมื่อปรากฏร่วมกันกับคำแสดงอารมณ์โกรธทำให้ในบริบทนี้ หมายถึงหยุดหรือพักความโกรธแค้นเอาไว้ก่อน “วาง” จัดอยู่ในวงความหมายของวัตถุ แสดงการวางหรือหยุดการกระทำนั้นๆ การนำคำดังกล่าวมาใช้แสดงอารมณ์โกรธ ได้แก่คำว่า “โกรธ” และ “แค้น” เป็นการเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับการปล่อยวางอารมณ์โกรธ “วาง” ในที่นี้เป็นอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ที่แสดงการพักหรือหยุดอารมณ์โกรธเอาไว้ เป็นอุปลักษณเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธประเภทอุปลักษณวัตถุ

กล่าวโดยสรุป อุปลักษณเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธของคนไทยเป็นการนำเอาประสบการณ์ต่างๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ โดยจะนำเอารูปภาพที่มีลักษณะรูปธรรมหรือรูปภาพที่สามารถรับรู้ได้ด้วยความรู้สึกของมนุษย์ เช่น ประสบการณ์ประสาทสัมผัสต่างๆ เช่น อุณหภูมิร้อน เป็นต้น ลักษณะการนำเอารูปภาพที่เป็นรูปธรรมมาเปรียบเทียบกับรูปภาพที่เป็นนามธรรม ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการลดความซับซ้อนทางภาษา และสร้างความเข้าใจรูปภาพที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกมากขึ้น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คนไทยได้นำเอาประสบการณ์ทางร่างกาย สังคมและวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวนำมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับอารมณ์โกรธ ซึ่งรูปภาพที่นำมาเปรียบเทียบนี้จะโยงไปสู่ความสัมพันธ์ทางระบบความคิดของมนุษย์หรือระบบมโนทัศน์ของมนุษย์

มโนทัศน์อารมณ์โกรธ

มโนทัศน์ หมายถึง ภาพหรือความคิดที่เกิดขึ้นในใจซึ่งเกิดจากกระบวนการในการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ มีลักษณะที่เป็นนามธรรม ความคิด

ดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว จากการวิเคราะห์พบว่ามโนทัศน์ อารมณโกธในภาษาไทยมี ๑๒ มโนทัศน์ ได้แก่ อารมณโกธเป็นความร้อน อารมณโกธเป็นของเหลว อารมณโกธเป็นมนุษย์ อารมณโกธเป็นสัตว์ อารมณโกธเป็นพืช อารมณโกธเป็นสี อารมณโกธเป็นอาหาร อารมณโกธเป็นโรค อารมณโกธเป็นทรัพย์สิน อารมณโกธเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ อารมณโกธเป็นสงคราม และ อารมณโกธเป็นวัตถุ โดยมีมโนทัศน์ดังกล่าวนี้แสดงผลจากการถ่ายโยงทางความหมายระหว่างวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง ความสัมพันธ์ระหว่างวงความหมายดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ การถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์ (Ontological correspondences) และการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ (Epistemic correspondences) ดังนี้

๑. การถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์ หมายถึง การถ่ายโยงความหมายระหว่างวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง โดยความสัมพันธ์แบบภวสัมพันธ์จะเป็นความสัมพันธ์กันแบบ “หนึ่งต่อหนึ่ง” โดยสภาวะหนึ่งตรงกับอีกสภาวะหนึ่งระหว่างองค์ประกอบของสรรพสิ่งหนึ่งในวงความหมายต้นทางและองค์ประกอบของสรรพสิ่งหนึ่งในวงความหมายปลายทาง ดังตัวอย่างการถ่ายโยงความหมายของมโนทัศน์ไฟ ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงการถ่ายโยงทางความหมายแบบภวสัมพันธ์ของมโนทัศน์ไฟ

แฉววงความหมายต้นทาง :		แฉววงความหมายปลายทาง :	
ไฟ		อารมณโกธ	
ไฟ	➡	อารมณโกธ	
กรุ่น	➡	อารมณโกธยังไม่หาย	
ลุกร้อน	➡	อารมณโกธที่รุนแรง	
ลุกโชน	➡	โกธอย่างเต็มที่	
ลุกฮือ	➡	โกธอย่างรวดเร็ว	
มอดดับ	➡	อาการโกธเริ่มจะหาย	
ดับวูบ	➡	หายโกธอย่างรวดเร็ว	

จากตารางจะเห็นได้ว่าสถานะหนึ่งของไฟมีความสัมพันธ์กับอีกสถานะหนึ่งของ อารมณิกอร์ธในภาษาไทย ผู้เขียนขอยกตัวอย่างการถ่ายโยงทางความหมายแบบความสัมพันธ์พหุเป็นสังเขป ดังตัวอย่าง

(๑๔) ในใจสุมและร้อนไปด้วยไฟแค่น

(เส้นทางที่ว่างเปล่า, ๒๕๔๓ : ๑๔๑)

จากตัวอย่าง (๑๔) คำว่า “ไฟ” หมายถึง “ผลจากปฏิกิริยาเคมีซึ่งก่อให้เกิดความร้อน แสงสว่าง และเปลวคือ กลุ่มแก๊สที่กำลังลุกไหม้ ทำให้ไหม้สิ่งต่างๆ ได้” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๙๑๕-๙๑๖) จัดเป็นอุปลักษณะไฟ ซึ่งอยู่ในวงความหมายของไฟและแสดงสภาพของไฟที่ทำให้เกิดความร้อน แสงสว่างและเปลวขึ้นมา การนำไฟมาเปรียบเทียบกับอารมณิกอร์ธในที่นี้เกิดจากกระบวนการถ่ายโยงความหมายจากความหมายต้นทางคือ “ไฟ” ไปยังวงความหมายปลายทางคือ “อารมณิกอร์ธ” เมื่อเกิดการถ่ายโยงกันทางความหมายทำให้ “ไฟ” ถ่ายโยงความหมายเป็น “อารมณิกอร์ธ” เนื่องจากวงความหมายต้นทางและวงความหมายปลายทางมีความหมายที่ตรงกันคือ “ทำให้เกิดอุณหภูมิที่ร้อน” ดังนั้นเมื่อเกิดอารมณิกอร์ธขึ้น และผู้ใช้ภาษาต้องการถ่ายทอดความคิดและอารมณ์ความรู้สึกโกรธ จึงโยงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพของไฟไปยังสภาพของอารมณิกอร์ธ และเลือกใช้รูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอุณหภูมิที่ร้อนเพื่อแสดงถึงอารมณิกอร์ธ เพราะฉะนั้นจึงสามารถทำให้เห็นได้ว่าอารมณิกอร์ธกับไฟสอดคล้องและสัมพันธ์กัน อันแสดงให้เห็นนิทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่าอารมณิกอร์ธเป็นไฟดังนี้

(สภาพของไฟถ่ายโยงสู่สภาพของอารมณิกอร์ธ)

วงความหมายต้นทาง : ไฟ

วงความหมายปลายทาง : อารมณิกอร์ธ

ไฟ

อารมณิกอร์ธ

(สภาพของไฟ)

(สภาพของอารมณิกอร์ธ)

๒. การถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ (Epistemic correspondences) หมายถึง การถ่ายโยงความหมายระหว่างวงความหมายต้นทางกับวงความหมายปลายทาง โดยความสัมพันธ์แบบญาณสัมพันธ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะต่างๆภายในวงความหมายเดียวกันก่อน แล้วจึงถ่ายโยงไปสู่อีกวงความหมายหนึ่งซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ในสภาวะต่างๆ ในลักษณะของธรรมชาติของสิ่งหนึ่งไปเป็นธรรมชาติของอีกสิ่งหนึ่ง Kövecses (อ้างใน Lakoff 1987 : 387) กล่าวว่า การถ่ายโยงแบบญาณสัมพันธ์เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ของวงความหมายต้นทางกับวงความหมายปลายทาง ดังตัวอย่างการถ่ายโยงทางความหมายในทัศนมนุษย์ระหว่างปริมาณของสีที่เกิดกับอวัยวะร่างกายเพิ่มขึ้นกับอารมณ์โกรธเพิ่มขึ้น ดังตัวอย่างการถ่ายโยงความหมายของมโนทัศน์มนุษย์ ดังนี้

(สภาพของอวัยวะร่างกายสัมพันธ์กับปริมาณของสีถ่ายโยงความหมายสู่การเพิ่มระดับอารมณ์โกรธ)

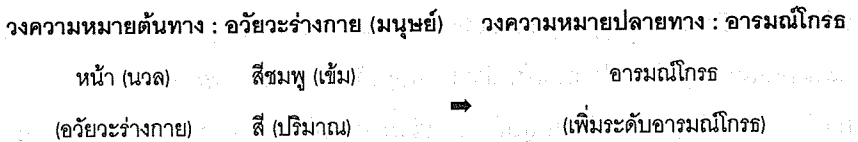
(๑๕) หน้า นวลเปลี่ยนเป็นสีชมพูเข้มด้วยความโกรธ นัยน์ตากลมโตมองหน้าคมเข้ม พลังถามเสียงแข็ง

(ดาวหลงฟ้า ภูผาสีเงิน, ๒๕๔๔ : ๑๕๒)

จากตัวอย่าง (๑๕) คำว่า “หน้า...สีชมพูเข้ม” เป็นอุปลักษณะอวัยวะร่างกายซึ่งมีความหมายเป็นนัยเชิงอุปลักษณะที่แสดงอารมณ์โกรธ มีลักษณะของการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ เมื่อพิจารณาความหมายของคำที่ใช้เป็นอุปลักษณะอวัยวะร่างกายจะประกอบด้วย “หน้า” “สีชมพู” และ “เข้ม” มีความหมายดังนี้

คำว่า “หน้า” หมายถึง “ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๕ : ๑๒๔๖) คำว่า “สีชมพู” หมายถึง “สีแดงอ่อน, สีแดงเจือขาว” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๓๔๕) คำว่า “เข้ม” หมายถึง แรงกล้า, แก่, จัด (มักใช้แก่สีและรส เช่น สีเข้ม) (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๙๙) แต่ละคำจัดอยู่ในวงความหมายต่างๆ คือ “หน้า” จัดอยู่ในวงความหมายของอวัยวะร่างกาย และ

“สีชมพูเข้ม” จัดอยู่ในวงความหมายของสี ซึ่ง “หน้าสีชมพูเข้ม” ต่างจัดอยู่ในวงความหมายต้นทางของมนทัศน์มนุษย์คือ อวัยวะร่างกายที่ขยายความหมายแสดงปริมาณของสี ลักษณะความสัมพันธ์ของมนทัศน์อวัยวะร่างกายกับมนทัศน์อารมณ์โกรธในตัวอย่างนี้เป็นญาณสัมพันธ์ ซึ่งมีการถ่ายโยงความหมายจากอวัยวะร่างกายที่มีการเปลี่ยนปริมาณความเข้มของสีเป็นอารมณ์โกรธที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น ดังนี้

จะเห็นได้ว่า ในวงความหมายต้นทางจะประกอบด้วยวงความหมายมากกว่าหนึ่งวงความหมายที่มีความสัมพันธ์กันภายในก่อนที่จะเกิดการถ่ายโยงความหมาย กล่าวคืออวัยวะร่างกายคือใบหน้าเกิดการเปลี่ยนแปลงปริมาณความเข้มของสีจากสีปกติ (สีชมพู) เพิ่มปริมาณขึ้นเป็นสีชมพูเข้ม แล้วจึงถ่ายโยงความหมายไปเป็นวงความหมายปลายทางคือ อารมณ์โกรธที่เพิ่มปริมาณขึ้น โดยอารมณ์โกรธจะแสดงออกทางใบหน้า อารมณ์โกรธมีการเปลี่ยนแปลงออกทางใบหน้า ปริมาณสีบอกนัยให้รู้ว่าอารมณ์มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของอารมณ์โกรธ ดังนั้นเมื่อเกิดอารมณ์โกรธขึ้น และผู้ใช้ภาษาต้องการถ่ายทอดความคิดและอารมณ์ความรู้สึกโกรธ จึงโยงความสัมพันธ์ระหว่างอวัยวะร่างกายกับปริมาณของสีไปยังอารมณ์โกรธ และเลือกใช้รูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะร่างกายเพื่อแสดงถึงอารมณ์โกรธ เพราะฉะนั้นจึงสามารถทำให้เห็นได้ว่าอารมณ์โกรธกับอวัยวะร่างกายสอดคล้องและสัมพันธ์กัน อันแสดงให้เห็นทัศนคติของผู้ใช้ภาษาว่าอารมณ์โกรธเป็นมนุษย์

อภิปรายผล

ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบนั้น มาจากประสบการณ์ต่างๆ มนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่มาจากสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ทางร่างกายมนุษย์ ประสบการณ์จากประสาทสัมผัส ประสบการณ์ทาง

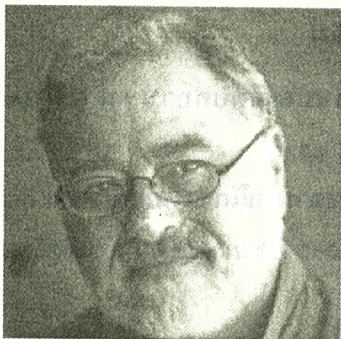
สังคม และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ารูปแบบของอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์จะมุ่งเน้นไปที่การสร้างรูปในระบบปริชาน จากสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่ง กล่าวคือการสร้างรูปดังกล่าวนี้จะมีลักษณะของการแทนที่จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปเป็นนามธรรม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์จะมีโครงสร้างแสดงการเปรียบเทียบหรือไม่ก็ได้ แต่จะให้ความสำคัญกับการปรากฏร่วมของคำแสดงอารมณ์โกรธ ในบางบริบทไม่จำเป็นต้องปรากฏร่วมกับคำแสดงอารมณ์โกรธก็ได้ แต่ผู้ใช้ภาษาไทยสามารถที่จะเข้าใจและรับรู้ได้ว่ารูปภาษาดังกล่าวนี้นับเป็นอุปลักษณะแสดงอารมณ์โกรธ โดยผลจากการศึกษาพบว่ารูปภาษาที่เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในลักษณะนี้จะเป็นการนำเอาปฏิกิริยาทางร่างกายมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาของ Kövecses (2005) ที่กล่าวว่าปฏิกิริยาทางร่างกายสามารถทำให้เข้าใจอารมณ์ของผู้ใช้ภาษาได้ ซึ่งการนำเอาปฏิกิริยาทางร่างกายมาใช้เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธไม่ได้ปรากฏในเฉพาะภาษาไทยเท่านั้น แต่ยังปรากฏกับภาษาอื่นๆ ทั่วโลกได้ด้วย เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาอังกฤษเรียนภาษาโปแลนด์ ภาษาซูลู ภาษาวูลูฟ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นสากลลักษณะอย่างหนึ่ง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ ที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเขียนบทความนี้

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.
กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- ศุภชัย ตະวิชัย. “อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.
- Kövecses, Zoltán. *Metaphor : A Practical Introduction*. Oxford : Oxford University press, 2002.
- _____. *Metaphor and Emotion : Language, Culture, and Body in Human Felling*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000.
- _____. *Metaphor in Culture : Universality and variation*. Cambridge : Cambridge University press, 2005.
- _____. *Metaphor of Anger, Pride, and Love : A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. Amsterdam : John Benjamins, 1986.
- Lakoff, George, and Johnson, Mark. *Metaphor We Live By*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1980.
- Lakoff, George. *Women, Fire, and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1987.
- Ullmann, Stephen. *Semantics : An Introduction to The Science of Meaning*. Oxford : Basil Blackwell, 1962.
- Wierzbicka, Anna. *Semantics Culture, and Cognition : Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. New York : Oxford University Press, 1992.

ภาพถ่าย George Lakoff ภาพขวา Mark Johnson

ผู้เขียนหนังสือ “Metaphors We Live By”